

КОРЕКТУВАЛЬНИЙ КОНТРОЛЬ У НАВЧАННІ ІНОЗЕМНИХ МОВ

У статті аналізуються форми і методи контролю навчальних досягнень з точки зору виявлення їх навчального і розвивального потенціалу. Відзначається, що контроль навчальних досягнень у практиці викладання має переважно констатувальний характер, тобто реалізуються насамперед його діагностична та оцінювальна функції. Аналіз форм і методів контролю навчальних досягнень свідчить, що усна і письмова форми контролю, контроль за допомогою проектів і навчального портфоліо забезпечують максимальну реалізацію таких функцій як навчальна, виховна, розвивальна і самовдосконалення, оскільки дають можливість не тільки виявити і оцінити рівень навчальних досягнень, а й сприяють формуванню професійної компетенції, активізації пізнавальної діяльності, інтелектуальному розвитку, забезпечують можливість творчої діяльності студентів.

Ключові слова: *контроль навчальних досягнень, вищий навчальний заклад, особистісно-орієнтоване навчання, методи контролю, проект, портфоліо.*

Постановка наукової проблеми та її актуальність. Масовий перехід ЗВО до дистанційної освіти у зв'язку з поширенням коронавірусної хвороби COVID-19 гостро поставив проблему контролю і самоконтролю навчальних досягнень студентів ЗВО, зокрема з іноземної мови (ІМ). З іншого боку, однією з основних тенденцій останніх років у вітчизняній системі вищої освіти є перехід до особистісно-орієнтованого навчання, мета якого – розвиток самоосвіти й самореалізації особистості, творчих здібностей і навичок самостійного наукового пізнання. Це означає, що контроль, як невід'ємний компонент процесу навчання, має сприяти реалізації таких його функцій як навчальна, виховна, розвивальна і самовдосконалення. Відповідно, це вимагає суттєвої корекції шляхів та методів здійснення контролю навчальних досягнень.

Аналіз досліджень. У педагогічних дослідженнях (Алексюк А.М., Бочарнікова В.М., Вітвицька С.С., Есаулов А.Ф., Кудяєв М.Р., Одерий Л.П., Петрацук О.П., Цехмістрова Г.С. та ін.) традиційно виділяють велику кількість функцій контролю. Найчастіше називають такі: діагностичну, навчальну, виховну, розвиваючу, стимулюючу, оцінювальну, орієнтуючу, функцію управління (коригування). У роботах сучасних науковців (Кудяєв, Изотова) контроль поділяється на коректувальний і констатувальний. Такий поділ ґрунтується на

твердженні про те, що контрольні процедури повинні забезпечувати не тільки констатацію рівня отриманих студентами знань, умінь і навиків (констатувальний контроль), але і цілеспрямовано реалізовувати навчальну і виховну функції, тобто в процесі виконання контрольних завдань студенти повинні продовжувати навчатися, розвиватися і виховуватися. Звідси коректувальний контроль – це вид контролю, в ході якого якнайповніше реалізуються його навчальна, розвивальна і виховна функції.

Аналіз практики викладання показує, що контроль навчальних досягнень студентів ЗВО має переважно констатувальний характер, тобто реалізуються насамперед його діагностична та оцінювальна функції. Розвиток особистості студентів, активізація їх пізнавальної і творчої діяльності, формування соціально-психологічних якостей у ході контролю в кращому разі ставляться як другорядні завдання, а здебільшого не ставляться взагалі.

Метою дослідження є аналіз форм і методів контролю навчальних досягнень для виявлення його навчального, розвивального і виховного потенціалу. **Об'єкт дослідження** - методи контролю навчальних досягнень з ІМ у ЗВО. **Предмет дослідження** - виявлення навчального, розвивального і виховного потенціалу таких методів контролю як проекти і навчальне портфоліо.

Опис фактичного матеріалу та методів, застосованих у процесі аналізу. Для досягнення поставленої мети використано комплекс методів, адекватних досліджуваному феномену, зокрема метод порівняльного аналізу для зіставлення та порівняння поглядів фахівців на проблему, що досліджується, логічне узагальнення (висновки та рекомендації щодо оптимальної організації контролю навчальних досягнень).

Наукова новизна роботи полягає в тому, що на відміну від традиційної точки зору, проекти та портфоліо розглядаються не як методи навчання, а як методи контролю, що сприяють реалізації його навчальної, розвивальної і виховної функцій. **Теоретична і практична цінність отриманих результатів** полягає в тому, що теоретичні положення і висновки можуть використовуватися при підготовці та проведенні контролю навчальних досягнень у ЗВО різних рівнів акредитації, проведенні науково-методичних семінарів, для створення навчально-методичних посібників із зазначеної проблеми.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування результатів дослідження. Традиційні для вітчизняних ЗВО методи контролю навчальних досягнень з ІМ (заліки та іспити в усній формі, письмові контрольні роботи) у сучасних дослідженнях (Аванесов; Корсак; «Тестові технології» та ін.) критикуються за невідповідність вимогам до педагогічних вимірювань (об'єктивність, надійність, валідність тощо). Наголошується на необхідності впровадження в навчальний процес інноваційних методів контролю, насамперед тестування. При цьому

тестовий метод контролю досить часто розглядається як «безальтернативний» («Тестові технології»).

Разом з тим, реалізація принципів особистісно орієнтованого навчання передбачає формування індивідуального сприйняття світу, можливості його творчого вдосконалення, широке використання суб'єктного досвіду в інтерпретації та оцінці фактів, явищ, подій навколишньої дійсності на основі особистісно значущих цінностей і внутрішніх настанов (Якиманская). Одними з найбільш вагомих ознак успішності такого навчання є не просто засвоєння певного обсягу знань, а вміння міркувати, аналізувати, робити висновки, узагальнювати, застосовувати знання до різних ситуацій, наводити приклади, докази. Очевидно, що досягненню цієї мети сприяє насамперед спілкування викладача й студента в безпосередній (усний контроль) чи опосередкованій (письмовий контроль) формі.

Найбільшою перевагою тестового методу контролю є його здатність забезпечити об'єктивність, надійність, валідність і точність педагогічних вимірів. Об'єктивність і надійність досягається зокрема за рахунок обмеження кількості правильних відповідей (насамперед у тестових завданнях закритого типу). Але досить часто навчальний матеріал має дуже обмежену придатність до формалізації. Тому тести можуть застосовуватися лише у окремих випадках.

Надмірне захоплення тестовими методами перевірки призводить до негативного впливу на навчальний процес. Про це свідчить досвід застосування цього методу в західних країнах, насамперед США. Не зважаючи на значні фінансові та інтелектуальні інвестиції у розвиток тестування, практика застосування стандартизованих тестів зазнає в цій країні все більшої критики. Аналізуючи вплив стандартизованих тестів на навчальний процес, американські дослідники відзначають, що застосування тестів надає надмірну вагу механічному запам'ятовуванню і відтворенню навчального матеріалу без розуміння його сутності; перетворює учнів на пасивних осіб, яким потрібно лише розпізнавати правильні відповіді і рішення замість того, щоб самостійно їх віднаходити; примушує викладачів навчати тому матеріалу, знання якого буде тестуватися, замість навчати тому, що насправді важливо (Hart). За висловом С.Дж. Пейпа і М. Чошанова, у педагогіці США оголошено «бій тестам» і ведуться інтенсивні пошуки нових альтернативних форм контролю навчальних досягнень (Пейп, Чошанов).

Таким чином, тестування, а особливо комп'ютерне тестування здатне забезпечити швидке, об'єктивне, валідне і надійне оцінювання знань учнів, насамперед на рівні відтворення знань. Разом з тим, застосування контролю з використанням тестів суперечить особистісно-орієнтованій, розвитковій спрямованості навчання, не сприяє досягненню навчальних цілей у повному обсязі, потребує значних витрат часу і зусиль на організацію і

застосування. Тому тестування, на наш погляд, може бути не основою, а лише одним із методів контролю навчальних досягнень з ІМ. Поряд з тестами мають використовуватися інші методи, насамперед ті, що спрямовані на перевірку рівня сформованості професійної компетенції студентів з ІМ, сприяють активізації їх пізнавальної діяльності, інтелектуальному розвитку, забезпечують можливість творчої діяльності.

До інноваційних методів контролю, які відповідають вищезазначеним вимогам, ми відносимо насамперед навчальне портфоліо і контроль за допомогою виконання проектів. Із усього різноманіття сучасних методів ми вибрали саме ці, оскільки, на нашу думку, вони найкраще «вписуються» в традиційну дидактичну систему, не зачіпаючи зміст навчання, визначений нормативними документами, і одночасно в певній мірі здатні пом'якшити негативний ефект від недоліків, властивих традиційним методам контролю і забезпечити перехід до особистісно-орієнтованого навчання. З іншого боку, використання проектів і портфоліо як засобу контролю є інновацією, оскільки вони, як правило, використовуються у якості засобу навчання.

Розглянемо названі методи більш детально.

Метод *проектів* – це «організація навчання, за якої учні набувають знань і навичок у процесі планування й використання практичних завдань – проектів» (Гончаренко, 205).

Аналіз педагогічної літератури (Linn, Gronlund; Полат) дозволяє виділити такі особливості методу проектів:

- гуманістична спрямованість і орієнтація на дослідницьку та пошукову модель навчання (discovery learning);
- реалізація принципів особистісно-орієнтованого підходу (learner-centered approach): орієнтація на учня як на суб'єкта освітнього процесу, врахування його індивідуальних особливостей (рівня навченості, когнітивного стилю, віку, задатків, інтересів тощо); індивідуальний темп роботи над проектом забезпечує вихід кожного студента на свій рівень розвитку;
- реалізація навчання у співпраці (cooperative learning), соціалізація особистості: студенти можуть працювати самостійно, у парах, у невеликих групах, або ж усією групою, щоб завершити проект, обмінюючись ресурсними матеріалами, ідеями та досвідом упродовж виконання проекту;
- побудова освітнього процесу не відповідно логіки навчального предмета, а відповідно логіки діяльності, що має особистісний сенс для студента, підвищує його мотивацію в навчанні;
- інтеграція вмінь та обробка інформації з різних джерел віддзеркалює життєві практичні завдання, з якими студенти зіткнулися у майбутньому професійному середовищі;

глибоке, усвідомлене засвоєння базових знань забезпечується за рахунок універсального їх використання в різних ситуаціях.

Цінність проектної роботи полягає не лише у кінцевому продукті, але й у процесі руху до кінцевого результату, тому виконання проектів орієнтується як на процес, так і на результат. Аналіз особливостей виконання проектної роботи свідчить, що успішне виконання проекту означає і досягнення надпредметних цілей, що в кінцевому результаті є більш важливим, ніж власне досягнення цілей проекту. Реалізація перевірки результативності навчально-пізнавальної діяльності у вигляді виконання студентами проектів сприяє формуванню того набору компетентностей, що необхідні для успішності їх професійної діяльності, розвитку пізнавальних здібностей і самостійності.

Недоліки цього методу пов'язані з необхідністю формальної оцінки досягнень студентів, що утруднюється складністю визначення критеріїв оцінювання. Наш власний досвід свідчить, що перешкодою у застосуванні цього методу також може бути недостатній рівень сформованості у студентів умінь дослідницької діяльності, відсутність можливості доступу до джерел інформації, зокрема мережі Інтернет.

Оскільки універсального методу контролю, який би відповідав усім сучасним вимогам, на даний час не існує, виникає необхідність оптимального поєднання різних методів. На наш погляд, це можливо за умови використання *навчального портфоліо* – колекції робіт, що демонструє зусилля, прогрес і досягнення студента за певний період навчання (протягом вивчення певної теми, семестру, навчального року чи всього періоду навчання - наприклад, творчі письмові роботи чи проекти). На основі відібраного до портфоліо матеріалу проводиться всебічна кількісна і якісна оцінка експертами (викладачами і студентами) рівня навченості даного студента і подальша корекція процесу навчання. Періодично, після закінчення визначеного терміну, відведеного для створення «досьє», або після завершення певного обсягу робіт з певного розділу програми чи проекту студент виставляє своє портфоліо на презентацію у групі, на студентській конференції тощо (Пейп, Чошанов; Полат; Hart; Linn, Gronlund).

За допомогою портфоліо можливо забезпечити сумісність і порівнянність навчальних досягнень у системах освіти різних країн. Прикладом цього може бути Європейське Мовне Портфоліо – сукупність документів, що відображають усі етапи вивчення ІМ за критеріями, розробленими Радою Європи (Common European framework).

На думку фахівців (Пейп, Чошанов; Linn, Gronlund), навчальне портфоліо має такі переваги:

- на відміну від традиційного підходу, який розділяє викладання, навчання і оцінювання, навчальне портфоліо органічно інтегрує ці три компонента процесу навчання;

- навчальне портфоліо дозволяє об'єднати кількісну і якісну оцінку здібностей учня шляхом аналізу різноманітних продуктів навчально-пізнавальної діяльності;
- заохочується не лише оцінка, а й самооцінка і взаємооцінка учнів, а також їх самоаналіз та самоконтроль;
- навчальне портфоліо спрямовано на співпрацю викладача і учня з метою оцінки досягнень, докладених зусиль та прогресу у навчанні;
- навчальне портфоліо є формою безперервної оцінки в процесі безперервної освіти, що зміщує акценти від жорстких факторів традиційної оцінки до гнучких умов оцінки альтернативної;
- навчальне портфоліо легко інтегрується в професійні і службові системи оцінювання, що дає можливість раннього формування професійно значущих умінь учнів.

Звичайно, цей метод також має недоліки. В першу чергу до них відносять необхідність систематичної роботи з підвищення кваліфікації викладачів, формування їх готовності схвалити і сприйняти цю інновацію. Портфоліо вимагає більше часу для реалізації, аніж традиційні методи перевірки. Серед недоліків називають також високий рівень суб'єктивності оцінки, нечіткість її критеріїв. Разом з тим відзначається, що навчальні портфоліо дають новий поштовх до вирішення проблеми перевірки результативності навчально-пізнавальної діяльності студентів, вказують на можливі напрями оновлення традиційної системи контролю і, зрештою, формують нове розуміння самого процесу навчання (Пейп, Чошанов).

Як зазначає одна з авторів концепції особистісно орієнтованого навчання І.С. Якиманская, особистісно орієнтоване навчання повинно забезпечувати розвиток і саморозвиток особистості учня як суб'єкта пізнавальної та предметної діяльності (Якиманская). Але студент може брати участь у процесі навчання як суб'єкт діяльності лише тоді, коли він набуває вмінь самостійно ставити мету навчально-пізнавальної діяльності, визначати навчальні завдання для засвоєння змісту освіти і успішно їх вирішувати. Це неможливо без уміння реалізації студентами самоконтролю. На наш погляд, розвиток самоконтролю як риси особистості студента повинен визначатися як одна з основних цілей в системі особистісно-орієнтованого навчання у ВЗО. Досягтися ж ця ціль має шляхом систематичного застосування самоконтролю як одного з компонентів навчально-пізнавальної діяльності. Саме контроль за допомогою проєктів і навчального портфоліо, за умови його правильної організації, може бути ефективним засобом самоконтролю і взаємоконтролю та, відповідно, засобом формування самоконтролю як риси особистості студента.

Висновки та перспективи дослідження. Таким чином, аналіз форм і методів контролю навчальних досягнень свідчить про те, що усна і письмова форми контролю, контроль за допомогою проектів і навчального портфоліо забезпечують максимальну реалізацію таких функцій як навчальна, виховна, розвивальна і самовдосконалення, оскільки дають можливість не тільки виявити і оцінити рівень навчальних досягнень студентів, а й сприяють формуванню професійної компетенції студентів, активізації їх пізнавальної діяльності, інтелектуальному розвитку, забезпечують можливість творчої діяльності студентів. Контроль за допомогою проектів і навчального портфоліо є ефективним засобом самоконтролю і взаємоконтролю, що є особливо актуальним в умовах широкого застосування дистанційного навчання.

До перспективних напрямів подальших наукових пошуків можна віднести індивідуалізацію контролю навчальних досягнень на основі всебічної психологічної діагностики особистості, адаптацію контролю навчальних досягнень з використанням комп'ютерів до потреб учасників навчального процесу, пошук практичних шляхів оптимальної реалізації навчальної, розвивальної і виховної функції контролю у процесі дистанційного навчання тощо.

Література

1. Аванесов В.С. Методологические и теоретические основы тестового педагогического контроля: дисс. ... доктора пед. наук. СПб., 1994. 339 с.
2. Гончаренко С.У. Український педагогічний словник. К.: Либідь, 1997. 376 с.
3. Изотова Н.В. Корректирующий контроль как фактор повышения качества обучения: автореф. дисс. ... канд. пед. наук. Брянск, 2004. 20 с.
4. Корсак К. Про якість інструментарію оцінювання: співбесіди, іспити, тести. *Директор школи. Україна*. 2001. № 5. С. 84–94.
5. Кудаев М.Р. Корректирующий контроль в учебном процессе: дидактические основы построения и реализации системы: дисс. ... доктора пед. наук. Майкоп, 1998. 431 с.
6. Паращенко Л.І., Леонський В.Д., Леонська Г.І. Тестові технології у навчальному закладі: метод. посіб. К.: ТОВ "Майстерня книги", 2006. 217 с.
7. Пейп Дж., Чошанов М. Учебные портфолио – новая форма контроля и оценки достижений учащихся. *Директор школы*. 2000. № 1. С. 75-82.
8. Полат Е.С. Метод проектов на уроках иностранного языка. *Иностранные языки в школе*. 2000. № 2. С. 3-10.
9. Якиманская И.С. Личностно ориентированное обучение в современной школе. М.: Сентябрь, 2000. 110 с.

10. Common European framework of reference for languages: Learning, teaching, assessment. Cambridge: Cambridge University Press, 2001. 260 p.
11. Hart D. Authentic assessment. Melno Park, California. 1994. 120 p.
12. Linn R.L., Gronlund N.E. Measurement and assessment in teaching. Upper Saddle River: Merrill, 2000. 574 p.

References

1. Avanesov, Vadim. *Metodologicheskie i teoreticheskie osnovy testovogo pedagogicheskogo kontrolya (Methodological and theoretical foundations of test pedagogical assessment)*. Diss. St Petersburg State U, 1994. Print.
2. *Common European framework of reference for languages: Learning, teaching, assessment*. Cambridge: Cambridge University Press, 2001. Print.
3. Hart, Diana. Authentic assessment. Melno Park, California. 1994. Print.
4. Honcharenko, Semen. *Ukrayins'kyy pedahohichnyy slovnyk (Ukrainian pedagogical dictionary)*. Kyiv: Lybid, 1997. Print.
5. Izotova, Nadezhda. *Korrektirujushhij kontrol kak faktor povyshenija kachestva obuchenija (Corrective assessment as a factor in improving the quality of education)* Diss. Bryansk State U, 2004. Print.
6. Korsak, Kostyantyn. “Pro yakist instrumentariiu otsiniuvannia: spivbesidy, ispyty, testy (On the quality of assessment tools: interviews, exams, tests)”. *Dyrektor shkoly. Ukraina (Headmaster. Ukraine)*. 5 (2001): 84-94. Print.
7. Kudaev, Murat. *Korrektirujushhij kontrol v uchebnom processe: didakticheskie osnovy postroenija i realizacii sistemy (Corrective assessment in the educational process: didactic foundations of building and implementing the system)*. Diss. Adygeya State U, 1998. Print.
8. Linn Robert, Gronlund Norman. Measurement and assessment in teaching. Upper Saddle River: Merrill, 2000. Print.
9. Pape, James and Choshanov, Murat. “Uchebnye portfolio – novaja forma kontrolja i ocenki dostizhenij uchashhihsja (Portfolios as a new form of monitoring and evaluating student achievement)”. *Dyrektor shkoly (Headmaster)*. 1 (2000): 75-82. Print.
10. Parashchenko, Ludmyla and Leonskyi, Valery. *Testovi tekhnolohii u navchalnomu zakladi (Test technologies in an educational institution)*. Kyiv: TOV Maysternya knygy, 2006. Print.
11. Polat, Evgenia. “Metod proektov na urokah inostrannogo jazyka (Projects at foreign language lessons)”. *Inostrannye jazyki v shkole (Foreign languages in school)*. 2 (2000): 3-10. Print.

12. Yakimanskaya, Irina. *Lichnostno orientirovannoe obuchenie v sovremennoj shkole* (*Personality-oriented learning in a modern school*). Moscow: Sentyabr, 2000. Print.